

ZHVILLIMI I AFTËSIVE DHE SHKATHTËSIVE TË NXËNËSVE NË SHKRIM

Lirije Bytyqi Beqiri¹

Abstrakt

Të shkruarit është një ndër shkathtësitë themelore të gjuhës, të cilën nxënësit e përvetësojnë gjatë arsimit fillor. Është shumë e rëndësishme (thelbësore) që të gjithë nxënësit të shkruajnë mirë dhe pa gabime. Përmes hulumtimit, mblodhëm të dhëna lidhur me shkathtësitë e nxënësve në shkrim.

Qëllimi i hulumtimit ishte matja/vlerësimi i shkathtësive të nxënësve në shkrim, si dhe përmirësimi i tyre si rezultat i mbështetjes së ofruar.

Shqyrtimi i literaturës dhe analiza e programeve mësimore zyrtare mundësuan të mbledhim të dhëna për rezultatet e pritshme të nxënësve në shkrim, ndërsa të dhënat e mbledhura nga terreni tregojnë për nivelin e arritjeve të nxënësve në përvetësimin e shkathtësive të shkrimit.

Rezultatet e hulumtimit treguan se nxënësit e klasës së tretë përballen me vështirësi të ndryshme në shkrim, si: në njohjen e shkronjave, shkrimin e shkronjave, renditjen e shkronjave dhe formimin e fjalëve, përdorimin e shkronjës së madhe, zanorë ë, etj.

Ofrimi i mbështetjes në formë të mësimi plotësues ndihmon në zhvillimin dhe përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim. Hipoteza jonë në raport me pyetjen e hulumtimit, se mësimi plotësues ndihmon në përvetësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim, është vërtetuar si e tillë. Rezultatet treguan se nxënësit e përfshirë në programin e mbështetjes nga shkolla arritën rezultate në zhvillimin dhe përmirësimin e shkathtësive në shkrim. Për të arritur rezultatet e dëshiruara, nevojitet punë, angazhim, vullnet, planifikim dhe angazhim nga ana e mësimdhënësve, e po ashtu edhe bashkëpunim e angazhim nga ana e nxënësve.

Fjalët çelës: Aftësi, shkathtësi, zhvillim, nxënës, shkrim.

¹ Instituti Pedagogjik i Kosovës

DEVELOPMENT OF TEACHERS 'SKILLS AND SKILLS IN WRITING

Abstract

Writing is one of the basic language skills that students acquire in elementary education. It is very important for all students to write well and without mistakes. Through the research, we collected data on students' writing skills.

The purpose of the research was to measure / evaluate students' skills in writing and their improvement as a result of the offered support.

Literature review, analysis of official learning programs allow us to collect data on the expected results of students in writing while the data collected from the field indicate the level of student achievement in the acquisition of writing skills.

The research results showed that third-grade students face with various difficulties in writing, such as recognizing letters, writing letters, listing letters and forming sentences, using the capital letter and letter "ë" and so on.

Providing support in the form of complementary learning helps to develop and improve students' writing skills. Our hypothesis regarding the research question that complementary learning helps in acquiring students skills in writing has been proven as such. The results showed that the pupils involved in the school support program were able to achieve the development and improvement of writing skills. (Work, willingness, planning and engagement by the teachers, as well as cooperation and engagement by the students is needed in order to achieve the desired results,

Key words: *Skills, ability, development, student, writing.*

HYRJE

Përvetësimi i shkathtësive të nxënësve në shkrim është kompetencë, të cilën nxënësit duhet ta zhvillojnë gjatë shkallës së parë, arsimit fillor. Me Kurrikulën Bërthamë dhe programet mësimore zyrtare janë përcaktuar aftësitë dhe shkathtësitë, të cilat nxënësi duhet t'i zotërojë në nivele të ndryshme të arsimit.

Në brendësi të punimit do të gjeni të dhëna bazike për aftësitë dhe shkathtësitë e nxënësve në shkrim, për pritjet e përcaktuara dhe rezultatet e nxënësve në shkrim. Gjithashtu, do të gjeni të dhëna lidhur me mbështetjen e ofruar dhe ndikimin e saj në përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim. Synimi ishte vlerësimi i shkathtësive të nxënësve në shkrim dhe ofrimi i mbështetjes për tejkalimin e vështirësive. Raporti fokusohet në:

- Rezultatet fillestare të nxënësve në shkrim;
- Identifikimin e vështirësive të nxënësve në shkrim;
- Ofrimin e mbështetjes për nxënësit e identifikuar me vështirësi;
- Rezultatet e nxënësve pas mbështetjes së ofruar, ndikimin e mbështetjes së ofruar.

Të dhënat i kemi mbledhur përmes analizës së dokumentacionit, testeve dhe pyetësorëve që i realizuam me nxënës dhe mësimsdhënës.

Konteksti teorik

Përvetësimi i elementeve themelore të shkrimit, në mënyrë kreative dhe të organizuar, fillon që nga klasa përgatitore. Shkathtësitë e shkrimit fëmija duhet t'i përvetësojë deri në përfundim të shkallës së parë të arsimit fillor.

Në përvetësimin e shkathtësive të shkrimit, rol të veçantë ka institucioni/shkolla, e cila në mënyrë të planifikuar dhe të organizuar, përmes përmbajtjeve kurrikulare, ka për detyrë të zhvillojë aftësitë dhe shkathtësitë e nxënësve në shkrim. Me Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar të Republikës së Kosovës janë përcaktuar kompetencat kryesore, të cilat duhet të zhvillohen dhe të arrihen nga të gjithë nxënësit, deri në përfundim të shkollimit të mesëm të lartë (MASHT, 2016, Korniza kurrikulare e arsimit parauniversitar të Republikës së Kosovës, faqe 16).

Kompetenca e komunikimit dhe të shprehurit është një nga gjashtë kompetencat e parapara në kornizën kurrikulare, rezultatet e së cilës ndihmojnë drejtpërsëdrejti në zhvillimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim.

Në përfundim të shkallës së parë nxënësi duhet të jetë në gjendje të shkruajë një tekst të shkurtër (gjysmë faqeje - rreth 250 fjalë) për një temë të caktuar, ndërsa në përfundim të shkallës së dytë këto shkathtësi duhet të dyfishohen, pra të shkruajë tekst deri në një faqe (500 fjalë), e më shumë për një temë të caktuar (MASHT, 2016, Kurrikula Bërthamë për klasën përgatitore dhe arsimin fillor, faqe 21-23).

Rezultatet e të nxënit për fushën Gjuhët dhe Komunikimi përmbajnë kërkesa që nxënësi duhet t'i arrijë pas përfundimit të çdo shkalle. Njohuritë, të kuptuarit dhe shkathtësitë e nxënësve, që duhet të zhvillohen dhe thellohen përmes shkrimit gradualisht, për shkallën e parë dhe të dytë, janë:

Tabela 1. Rezultatet e të nxënit të fushës Gjuha dhe Komunikimi, që zhvillohen te nxënësi përmes të shkruarit

(MASHT, 2016, Kurrikula Bërthamë për klasën përgatitore dhe arsimin fillor, faqe 33).

Shkalla 1 Klasa përgatitore, I, II (mosha 5-8)	Shkalla 2 Klasa III,IV,V (mosha 8-11)
Nxënësi/ja:	Nxënësi/ja:
1. Përshkruan tekste sipas modeleve dhe shkruan për të komunikuar idetë e veta me të tjerët nëpërmjet fjalëve, fjalive dhe teksteve të shkurtra;	1. Praktikon formën e caktuar të një teksti letrar apo joletrar;
2. Praktikon teknika që janë specifike për krijime përkatëse dhe i përdor në aktivitete të caktuara;	2. Zhvillon aftësinë e korrigjimit të gjuhës së teksteve;
3. Shkruan tekste shumë të shkurtra për jetën dhe dëshirat e tij;	3. Shkruan një tekst të thjeshtë (ese, tekst të ndryshëm);
4. Vizaton diçka të thjeshtë mbi bazë imagjinare dhe shkruan disa fjali për përmbajtjen e figurës që ka vizatuar;	4. Shkruan lloje të ndryshme të teksteve letrare dhe joletrare, për tema të caktuara;
5. Shkruan fjalët duke parë figura;	5. Shkruan për një situatë imagjinare;
	6. Shkruan, sipas dëshirës apo me detyrë, tekste që promovojnë vlera të individit e të shoqërisë, lojës,

6. Shkruan fjali të thjeshta në kohën e tashme, të kryer dhe të ardhme;	ambientit, familjes, shkollës etj.
7. Përdor drejt shkronjat e mëdha në fillim dhe përgjatë fjalisë;	7. Përdor rregulla të drejtshkrimit;
8. Përdor drejt shenjat kryesore të pikësimit;	8. Përdor drejt shenjat e pikësimit;
9. Përdor teknologjinë informative (për të shkruar fjalë, fjali, numra, simbole, tinguj, vizatime etj.	9. Përdor teknologjinë informative (kompjuterin, printerin) për të shkruar e vlerësuar një tekst, ngjarje, personazh e ide.

Rezultatet e të nxënit ndihmojnë në aftësitë dhe shkathtësitë e të shkruarit, vlerësimi i së cilave duhet të përqendrohet në të shprehurit e qartë, të saktë (drejtshkrim), në formë të pavarur dhe kreative (MASHT, 2016, Kurrikula Bërthamë për klasën përgatitore dhe arsimin fillor, faqe 35).

Në planet dhe programet mësimore zyrtare nga klasa e parë deri në të pestën, shkathtësitë e shkrimit të gjuhës shqipe përvetësohen në kuadër të shkathtësive të komunikimit.

Për secilën klasë janë të përcaktuara rezultatet, të cilat nxënësi duhet t'i arrijë. Mësimi i shkrimit fillestar në klasën e parë realizohet duke u mbështetur në masë të madhe në tekstin e Abetares dhe materialet përcjellëse të saj, duke u bazuar në rezultatet e pritura për këtë klasë.

Në klasën e parë pritet që nxënësi të mësojë të shkruajë shkronjat e mëdha dhe të vogla, rrokje, fjalë, fjali e tekste të shkurtra, të përdorë drejt shenjat e pikësimit, si dhe shkronjat e mëdha në fillim e përgjatë fjalisë.

Tabela 2. Rezultatet e të nxënit (RNL), të përcaktuara në programin zyrtar për klasën e parë të arsimit fillor (MASHT, 2018, Kurrikulat lëndore/programet mësimore, klasa e parë, f. 11)

Rezultatet e të nxënit të lëndës për temë (RNL)	
-	Shkruan drejt shkronjat e mëdha dhe të vogla;
-	Përdor drejt shkronjat e mëdha në fillim dhe përgjatë fjalisë;
-	Përdor drejt shenjat e pikësimit: pikën, presjen, pikëpyetjen, pikëçuditjen etj.;
-	Shkruan drejt fjalët, fjalitë dhe i shqipton me intonacionin e duhur;
-	Shkruan fjalë apo fjali për përmbajtjen e figurës apo vizatimit;
-	Shkruan fjalë duke parë figura;
-	Shkruan fjali në mënyrë të pavarur dhe përdor drejt shkronjat.

Nxënësit e klasës së parë mësojnë shkronja, shenja, simbole, si dhe elementet bazë të shkrimit, aftësohen në mënyrë sistematike për të shkruar.

Në klasën e dytë të arsimit fillor, nxënësi përvetëson dhe thëllon njohuritë themelore të gjuhës, shkruan drejt, qartë dhe përdor shenjat e pikësimit. Shenjat e pikësimit janë të domosdoshme për të ndarë e paraqitur saktë mendimet me shkrim. Mungesa ose përdorimi jo i drejtë i tyre vështirëson kuptimin e tekstit ose shpesh mund të jetë shkas për keqkuptime (ASH e RPS të Shqipërisë & Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, 2002, f. 6).

Përveç kësaj, në fund të klasës së dytë nxënësi duhet të zbatojë rregullat e drejtshkrimit, të dallojë kohët kryesore, e kryer, e tashme dhe e ardhme, llojet e fjalive, si dhe të bëjë veprime brenda fjalisë: zëvendësime, shtesa dhe heqje.

Rezultatet e të nxënit të lëndës për temë (RNL) të paraqitura në kurrikulën lëndore/programin mësimor për klasën e dytë, e që lidhen direkt me shkrimin, janë:

Tabela 3. Rezultatet e të nxënit (RNL) të përcaktuara në programin zyrtar për klasën e dytë të arsimit fillor (MASHT, 2018, Kurrikulat lëndore/programet mësimore, klasa e dytë, f. 10-11)

Rezultatet e të nxënit të lëndës për temë (RNL)
- Shkruan drejt e qartë dhe përdor shenjat e pikësimit;
- Zbaton rregullat e drejtshkrimit;
- Identifikon dhe përdor kohët kryesore të foljeve, kam dhe jam, sipas kohëve kryesore (dje, sot, nesër);
- Zgjedhon foljet në kohën e tashme;
- Shkruan tekste të shkurtra sipas modeleve;
- Përdor drejt shkronjën e madhe në fillim të fjalisë dhe te emrat e përveçëm;
- Dallon dhe përdor përemrat vetorë,
- Shkruan fjali dëftore, pyetëse, pohore dhe mohore;
- Zgjeron apo shkurton fjalinë;
- Ndan saktë fjalët në fund të rreshtit.

Në klasën e dytë nxënësit zhvillojnë aftësitë dhe shkathtësitë e shkrimit, shprehen drejt dhe qartë në situata të ndryshme, krijojnë tekste, ngjarje, hartojnë një shkrim të argumentuar.

Ndërsa, në klasën e tretë mund të llogarisim që nxënësit tashmë kanë përvetësuar shkathtësitë e shkrimit. Tani nxënësi duhet të jetë në gjendje të shkruajë tekste, duke i lidhur logjikisht fjalët në fjali, fjalitë në paragrafë dhe paragrafët mes tyre.

Tani nxënësi thellohet më shumë në kategoritë gramatikore të fjalëve, dallon gjininë, numrin, trajtat, foljet, ndajfoljet, parafjalët, llojet e fjalive etj.

Tabela 4. Rezultatet e të nxënit (RNL) të përcaktuara në programin zyrtar për klasën e dytë të arsimit fillor (MASHT, 2018, Kurrikulat lëndore/programe të mësimore, klasa e tretë, draft për shkollë pilot, f. 9-10)

Rezultatet e të nxënit të lëndës për temë (RNL)
- Përdor drejt përemra vetor;
- Përdor fjali të llojeve të ndryshme: dëftore, pyetëse, habitore;
- Përdor drejt emrat e përveçëm, mbiemrat, foljet, numërorët dhe parafjalët;
- Rishikon dhe vlerëson qartësinë e shkrimit për të përmirësuar përmbajtjen;
- Zbaton veprime brenda fjalisë (heq, shton ose zhvendos fjalë e fjali pa e prishur kuptimin e saj);
- Përshkruan objekte mbi bazën e modeleve;
- Shkruan tekst të shkurtër sipas modeleve dhe figurave të dhëna;
- Zbaton rregullat e drejtshkrimit gjatë të shkruarit;
- Përdor drejt shenjat e pikësimit, ndarjen e fjalëve në fund të rreshtit dhe shkronjën e madhe;
- Shkruan drejt e qartë dhe përdor shenjat e pikësimit.

Në klasën e katërt dhe të pestë nxënësi pasuron fjalorin me fjalë e shprehje, shkruan drejt dhe pa gabime emrat, mbiemrat, përemrat, lidhëzat, ndajfoljet, rrethorët, kundrinorët, ligjëratën e drejtë, fjali të llojeve të ndryshme, shenjat e pikësimit, si dhe përdorimin e shkronjës ë. Mbi bazën e modeleve shkruan ftesa, udhëzime, këshilla, njoftime, njeh dhe plotëson me shkrim skeda, formularë të thjeshtë, fatura, reklama etj. Dallon tekste

zyrtare nga ato jozyrtare (MASHT, 2005, Plani dhe programi për klasën e katërt të arsimit fillor, f. 3-4), formulon, shtron dhe shkruan pyetje, anketa, intervista, letra zyrtare dhe raporte të thjeshta. Krijon dhe shkruan për nevoja vetjake, përmes përdorimit të modeleve, letra, biografi, autobiografi, poezi, tregime, ditar, korrespondenca, artikuj të thjeshtë dhe shfaq me shkrim mendime për një film, shfaqje, ekspozitë, dhe për situata të ndryshme jetësore. Dallon dhe shkruan struktura të tilla gjuhësore si tekst, paragraf, fjali, grupe fjalësh, ligjëratë; shkruan dhe kupton llojet e fjalisë së thjeshtë dhe të përbërë; pjesët kryesore të fjalisë dhe grupet plotësuese të saj; shkruan dhe kupton fjalët e ndryshueshme dhe të pandryshueshme. (MASHT, 2016, Plani dhe programi për klasën e pestë të arsimit fillor, f. 8-9).

Të mësuarit e shkrimit lidhet ngushtë me gramatikën. Nuk është e mjaftueshme që nxënësi të dijë të shkruajë shkronja e fjalë, por është e rëndësishme që shkronjat dhe fjalët e shkruara t'i lidhë gradualisht duke ndërtuar struktura më komplekse. Megjithatë, formimi i shprehive të shkruarit drejt dhe pa gabime gjuhësore kërkon jo vetëm njohjen e strukturës gramatikore të shqipes standarde, por edhe një punë këmbëngulëse e sistematike...(Memushaj, R., 2005, f. 49).

Shkrimi është mjet i rëndësishëm i komunikimit, mësimi dhe të shprehurit. Shkrimi iu ndihmon nxënësve të shprehin mendime, ide dhe është mënyrë efektive për t'i shprehur ato. E rëndësishme është që secili individ të përvetësojë shkathtësitë e shkrimit dhe të synojë një shkrim të qartë e të lexueshëm. Njerëzit, të cilët kanë vështirësi të theksuara të shkrimit, përballen me sfida të shumta gjatë arsimimit, zhvillimit profesional dhe punësimit të tyre. Pothuajse 70 për qind e punonjësve me paga kanë të paktën disa përgjegjësi për të shkruar, dhe aftësia për të shkruar mirë është një komponent kritik për të qenë në gjendje të komunikojnë në mënyrë efektive për një audiencë të ndryshme. Sepse shkrimi është një mjet i vlefshëm për komunikim, mësim, dhe vetëshprehje, njerëzit që nuk kanë aftësitë adekuate të shkrimit mund të jenë në disavantazh dhe mund të

përballen me mundësi të kufizuara të arsimit dhe punësimit. (NCEE, 2012, f. 6).

Qëllimi, pyetjet e hulumtimit dhe hipotezat

Qëllimi i hulumtimit është matja/vlerësimi i shkathtësive të nxënësve në shkrim, si dhe përmirësimi i tyre si rezultat i mbështetjes së ofruar.

Përmes hulumtimit synojmë të japim përgjigje në pyetjet:

- Cilat janë vështirësitë e nxënësve në shkrim?
- A ndihmon mësimi plotësues në përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim?
- Cila është mbështetja që duhet t'u ofrohet nxënësve me qëllim të tejkalimit/eliminimit të vështirësive në shkrim?
- Cilat janë praktikatat e mbështetjes që ofrohen për nxënësit me vështirësi në shkrim?

Hipotezat në raport me pyetjet hulumtuese janë:

- Vështirësitë e nxënësve në shkrim kryesisht kanë të bëjnë me drejtshkrimin.
- Mësimi plotësues ndihmon përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim.
- Mësimi plotësues është praktikë e vazhdueshme e mbështetjes që ofrohet nga mësimdhënësit për nxënësit me vështirësi në shkrim.

METODOLOGJIA

Studimi është me kohëzgjatje prej një viti shkollor, është studim rasti. Kemi zgjedhur qasje të tillë me qëllim që të matim ndikimet e mundshme në grupin e caktuar të nxënësve, si rezultat i mbështetjes së organizuar nga mësimdhënësit. Fokusi kryesor është përmirësimi i shkathtësive të nxënësve në shkrim.

Popullacioni dhe mostra

Popullacionin e studimit e përbëjnë nxënësit e shkallës së dytë të arsimit fillor dhe mësimdhënësit e arsimit fillor. Me qëllim të përcjelljes sistematike, mostra është e vogël. Mostra është dyshtresore, e përbërë nga nxënësit dhe mësimdhënësit.

Në hulumtim janë përfshirë nxënësit e klasës së tretë. Mosha e tyre varion nga 7-10 vjeç, ku dominon mosha 8 vjeç (*mosha 7 vjeç 7.8%, mosha 8 vjeç 72.5%, mosha 9 vjeç 19.2%, mosha 10 vjeç 0.5%*). Sa i përket gjinisë, nxënësit kanë përfshirje afërsisht të barabartë, 48% janë djem, ndërsa 52% janë vajza.

Mësimdhënësit e përfshirë në hulumtim janë mësimdhënës të arsimit fillor, ku prej tyre 46.9% janë femra, ndërsa 53.1% janë meshkuj. Mosha e mësimdhënësve varion nga 23-65 vjeç, ndërsa mosha mesatare është 40 vjeç. Shumica e mësimdhënësve janë me përvojë të gjatë pune në mësimdhënie, ku 68% prej tyre janë me përvojë pune më të gjatë se gjashtë vjet.

Përzgjedhja e mostrës është e qëllimshme. Janë përzgjedhur shkollat që janë paraqitur vullnetarisht dhe kanë kërkuar ndihmë për identifikimin e vështirësive të nxënësve dhe ofrimin e mbështetjes për tejkalimin/eliminimin e tyre.

Kemi përzgjedhur nxënësit e klasës së tretë për arsye se është fillimi i shkallës së dytë dhe është mundësia e përcjelljes së tyre deri në përfundim të shkallës (deri në klasën e pestë) si dhe llogarisim që në këtë fazë nxënësit tashmë kanë përvetësuar elementet e shkrimit.

Siç edhe e kemi cekur më lart, mostra e mësimdhënësve përbëhet nga mësimdhënësit e arsimit fillor, ku përveç mësimdhënësve të klasës së tretë kishte edhe mësimdhënës të klasave tjera. Përfshirja e tyre është bërë me qëllim të shkëmbimit të përvojave, bashkëpunimit mes kolegëve, mobilizimit të një numri të madh të mësimdhënësve dhe mundësisë së ofrimit të mbështetjes edhe për nxënësit e tjerë, të cilët ishte e pamundur të përfshihen në hulumtim.

Instrumentet e hulumtimit

Për mbledhjen e të dhënave e kemi përdorur pyetësorë dhe teste.

Pyetësorët i kemi hartuar me qëllim që të mbledhim të dhëna lidhur me hulumtimin. Pas hartimit, pyetësorët i kemi pilotuar me një mostër të nxënësve dhe mësimitdhënësve. Pyetësorët ishin të përshtatshëm dhe nuk kishte ndonjë nevojë për riformulim apo plotësim të tyre.

Pyetësori për nxënës përmban 17 pyetje, përmes së cilave mbledhim të dhëna personale, të dhëna për shkollën, të dhëna për familjen, preferencat e tyre për shkrimin, kohën që i kushtojnë shkrimit, si dhe mbështetjen që i ofrohet.

Pyetësori për mësimitdhënës përmban, po ashtu, 15 pyetje, 6 prej së cilave janë të dhëna demografike, ndërsa pyetjet e tjera kanë të bëjnë me nxënësit dhe ofrimin e mbështetjes së nxënësve për përmirësimin e shkathtësive të shkrimit.

Testet që kemi përdor me nxënës janë teste standarde, të hartuara nga ekspertë vendorë dhe ndërkombëtarë (Tahiraj G., Räsänen P., Teste shkrimi, Mbështetja Finlandeze për sistemin e arsimit gjithëpërfshirës në Kosovë 2011-2013), teste të cilat kanë për qëllim vlerësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim. Kemi përdorur dy teste:

Testi i parë identifikon nxënësit që kanë vështirësi në shkrim. Zbatohet në formë diktimi në të njëjtën kohë me të gjithë klasën.

Testi i dytë zbatohet vetëm me nxënësit, të cilët nuk tregojnë rezultate në vlerësimin e parë (grupor). Testet matin njohuritë fonologjike dhe ortografike të nxënësve.

Procedura e mbledhjes së të dhënave

Të dhënat e hulumtimit i mbledhëm në objektin e shkollës, respektivisht në klasë. Me nxënësit e përfshirë në hulumtim, gjatë vitit shkollor, janë realizuar tri testime në periudha të ndryshme kohore. Vlerësimi i parë dhe i dytë u bë në fillim të vitit shkollor, që për qëllim kishim identifikimin e nxënësve me vështirësi në shkrim, ndërsa vlerësimi i tretë u realizua në

fund të vitit shkollor, pas ofrimit të mbështetjes për nxënësit e identifikuar me vështirësi.

Vlerësimi i parë është grupor, të cilin e organizuam bashkë me mësimitdhënësin e klasës. U realizua në formë diktimi, ku nxënësve u diktuan fjalë të niveleve të ndryshme të vështirësisë. Kriter i vlerësimit ishte vetëm drejtshkrimi. Pas përfundimit të testit, nxënësve u shpërndamë pyetësorin si dhe i udhëzuam për mënyrën e plotësimit të tij. Në fund mblodhëm testet dhe pyetësorët nga nxënësit.

Vlerësimi i dytë u realizua vetëm me nxënësit që nuk kanë treguar rezultate në shkrim (kanë qenë nën mesataren e pritur) në vlerësimin e parë. Vlerësimi i dytë u realizua pas një periudhe kohore (pas tri jave, pas analizës së rezultateve të vlerësimit të parë dhe përgatitjes për vlerësimin e dytë). Testi i dytë ishte test individual, i cili u administrua nga mësimitdhënësi. Nxënësit punuan me ndihmën e mësimitdhënësit, mësimitdhënësi jepte udhëzime për nxënësin dhe në të njëjtën kohë vlerësonte punën e tij/saj. Testi mat njohuritë e nxënësit, që nga njohja e shkronjave, emërtimi i shkronjave, bashkimi i shkronjave në fjalë, ndarjen e rrokjeve, bashkimin e fjalëve në fjali.

Pas identifikimit të vështirësive të nxënësve në shkrim, bashkë me mësimitdhënësit, planifikuam dhe organizuam mësim plotësues (për tre muaj me radhë) për nxënësit me vështirësi, me qëllim të përmirësimit të shkathtësive në shkrim. Pas përfundimit të mbështetjes/ mësimin plotësues, realizuam vlerësimin e tretë. Vlerësimin e tretë e realizuam në fund të vitit shkollor dhe kishte për qëllim matjen e shkathtësive të nxënësve në shkrim, përmirësimin e tyre, si rezultat i mbështetjes së ofruar. Me qëllim të krahasimit të rezultateve, vlerësimi i tretë u bë me testin e njëjtë, me të cilin vlerësuam nxënësit në vlerësimin e parë.

Procedura e analizës së të dhënave

Fillimisht është bërë kodimi i të dhënave, pastaj futja e të dhënave në program. Të dhënat e mbledhura përmes instrumenteve të përdorura në hulumtim i kemi analizuar në forma të ndryshme:

- Përmes programit statistikor SPSS kemi bërë analiza përshkruese, si: frekuenca, përshkrim, regresion, krahasim të mesatareve (t-test).
- Përmes metodës së kategorizimit, sipas tematikës, analizuam të dhënat kualitative.

Gjatë mbledhjes së të dhënave, ashtu edhe gjatë publikimit të rezultateve të nxënësve, kemi ruajtur konfidencialitetin e nxënësve. Përveç mësimdhënësit të klasës dhe hulumtuesve, askush tjetër nuk ka pasur qasje në instrumentet që janë përdorur për identifikimin e vështirësive dhe rezultatet e nxënësve. Për shkollën, rezultatet janë prezantuar në formë të përgjithshme, me numër të nxënësve (jo lista me emra të nxënësve).

Kufizimet e studimit

Studimi ka edhe kufizimet e veta. Për shkak se studimi ishte me kohëzgjatje prej një viti shkollor, ishte i nevojshëm mentorimi dhe përcjellja e punës së vazhdueshme në shkolla. Gjithashtu, kishte edhe kosto financiare, ngase paraprakisht nevojitej trajnimi i mësimdhënësve për një punë të tillë, si dhe materiale mësimore shtesë. Kjo ndikoi që numri i shkollave dhe nxënësve të përfshirë në studim të mos jetë i madh dhe reprezentues në nivel vendi. Prandaj, rezultatet e studimit nuk na mundësojnë përgjithësime.

REZULTATET

Rezultatet e studimit i organizuam sipas kronologjisë së aktiviteteve, si:

- Identifikimi i vështirësive të nxënësve në shkrim;
- Ofrimi i mbështetjes për nxënësit e identifikuar me vështirësi;
- Matja e ndikimit të mbështetjes së ofruar.

Identifikimi i vështirësive të nxënësve në shkrim

Me qëllim të identifikimit të nxënësve me vështirësi në shkrim, për nxënësit e përfshirë në hulumtim kemi organizuar dy vlerësime:

Në vlerësimin e parë kanë marrë pjesë 213 nxënës. Vlerësimi i parë ishte në formë diktimi, ku përfshiheshin 20 fjalë me nivele të ndryshme të vështirësisë. Maksimumi i pikëve të mundshme ishin 20 pikë (1 pikë për secilën fjalë), ndërsa mesatarja e pritur ishte 10 pikë.

Rezultatet e nxënësve në vlerësimin e parë ishin nga 0-19 pikë, ndërsa mesatarja e pikëve të nxënësve ishte 6 ($MA=6.01$, $DS= 3.70$).

Të dhënat tregojnë se 74% e nxënësve në testimin e parë ishin nën mesataren e pikëve, më pak se 10 pikë.

Me 158 nxënësit, të cilët ishin nën mesataren e pritur, realizuam vlerësimin e dytë, në formë individuale, ku prej tyre 85.25 % rezultoi të jenë nxënës me vështirësi në shkrim, me rezultate nën mesataren e pritur. Ky vlerësim nxori në pah vështirësi të ndryshme, me të cilat ballafaqohen nxënësit në shkrim. Fillojnë që nga njohja e shkronjave, ku 11.21 % e nxënësve nuk i njohin shkronjat, ndërsa 14.66% e nxënësve shkruajnë tepër ngadalë dhe e kanë të pamundur të realizojnë detyrën/ shkrimin që kërkohet prej tyre, brenda kohës së caktuar.

Rreth 18 % e nxënësve të përfshirë në hulumtim, edhe pse i njohin dhe i shkruajnë shkronjat, kanë vështirësi të theksuara në drejtshkrim, pasi prej tyre 7.98% i shkruajnë fjalët pa kuptim, 3.76 % i lënë fjalët në gjysmë, 0.94 % ngatërrojnë shkronjat, sidomos bashkëtingëlloret, si: b me d, r me l, dh me ll, xh me gj, zh me sh, etj., 5.16% i “hanë”shkronjat brenda fjalës. Numër i madh i nxënësve, 22.41%, kanë vështirësi në shkrimin e fjalëve të gjata, 7.76% kanë vështirësi në shkrimin e fjalëve të bashkëlidhura, ndërsa 11.21% kanë vështirësi në përdorimin e shkronjës ë.

Edhe mësimdhënësit nuk e mohojnë se kanë nxënës me vështirësi në shkrim, ku 71,1 % e mësimdhënësve të përfshirë në hulumtim pohojnë se në klasat e tyre ka nxënës me vështirësi në shkrim. Sipas mësimdhënësve, vështirësitë e nxënësve kanë të bëjnë me njohjen e shkronjave, shkrimin e tyre, formimin e fjalëve, shkrimin me kuptim, ndarjen dhe bashkimin e rrokjeve. Ata pranojnë se në klasat e tyre, edhe pse është klasa e tretë, ka nxënës të cilët nuk i mbajnë mend shkronjat, qoftë në formën e shkruar apo në shqiptimin e tyre, ngatërrojnë shkronjat e ngjashme, si b-d, p-q, m-n, p-b, etj. Shumica e nxënësve që kanë vështirësi, sipas mësimdhënësve, kanë

vështirësi në formimin e fjalëve, vështirë i lidhin shkronjat në një fjalë, ua ndërrojnë vendet shkronjave, nuk i shkruajnë të gjitha shkronjat, shkruajnë shkronja tepër në fund të fjalës, etj.

Sa i përket gjinisë, T-testi tregoi që nuk ka dallime të theksuara në rezultatet e nxënësve ($p=.327$). Përqindja e femrave me vështirësi në shkrim është e përafërt me përqindjen e meshkujve.

Nxënësit me vështirësi në shkrim jetojnë me prindër, vëllezër dhe motra. 93.4% e nxënësve me vështirësi jetojnë me të dy prindërit, bashkë me vëllezër dhe motra, dhe 70% e nxënësve kanë dy e më shumë vëllezër apo motra. Sa i përket renditjes së fëmijës në familje, të dhënat e hulumtimit tregojnë se fëmijët e mëdhenj kanë më shumë vështirësi në shkrim sesa fëmijët më të vegjël në familje. Nga të dhënat rezulton se 30.6% e nxënësve me vështirësi janë fëmijët më të mëdhenj në familje, fëmija i dytë 28.2%, fëmija i tretë 22.4%...më i vogli 7.1%.

Të dhënat përshkruese tregojnë se numri i fëmijëve në familjet e nxënësve me vështirësi është 1-6, ndërsa mesatarja e fëmijëve në familjet e nxënësve me vështirësi është 3.

Suksesi i nxënësve ka rol në përvetësimin e shkathtësive të shkrimit. Për të përcaktuar marrëdhënien mes suksesit të nxënësve në mësim dhe rezultateve në shkrim, zhvilluam korrelacionin e Pearson-it. Vlerat e fituara treguan se ka lidhje të moderuar, pozitive, midis suksesit të nxënësve në mësim dhe rezultateve në shkrim ($r = .432^{**}$; $N=213$; $p=.000$).

Tabela 5. Suksesi i nxënësve dhe llojet e vështirësive në shkrim

Suksesi	Lloji i vështirësive
Pamjaftueshëm	Njohja e shkronjave
Mjaftueshëm	Formimin e fjalëve; shkrim pa kuptim; shkrimin e fjalëve të gjata; përdorimin e shkronjës ë
Mirë	Fjalët në gjysmë; formimin e fjalëve; shkrimin e fjalëve të gjata; përdorimin e shkronjës ë,
Shumë mirë	Përdorimin e shkronjës ë; radhitjen e shkronjave; ngatërrimin e shkronjave; shkrimin e shkronjave të bashkëlidhura; shkrimin e fjalëve të gjata,
Shkëlqyeshëm	Përdorimin e shkronjës ë; shkrimin e fjalëve të gjata.

Tabela numër 5 pasqyron suksesin e nxënësve dhe llojet e vështirësive të nxënësve në shkrim. Rezultatet e hulumtimit tregojnë se, pavarësisht suksesit që kanë nxënësit, ata mund të përballen me vështirësi të ndryshme në shkrim, mirëpo dallon niveli dhe lloji i vështirësisë.

Ushtrimet e nxënësve në shkrim janë mjaft të rëndësishme për zhvillimin dhe përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim. Por, sa nxënësit u kushtojnë kohë dhe kujdes ushtrimeve në shkrim? Të dhënat e hulumtimit tregojnë se nxënësit shkruajnë vetëm atë që obligohen nga mësimdhënësit, qoftë në klasë apo detyra të shtëpisë. Vetëm 3.4% e nxënësve merren edhe me shkrime tjera, shkruajnë ngase dëshirojnë të përmirësojnë shkrimin ose u pëlqen të shkruajnë.

Nxënësit pohojnë se mësimdhënësit i angazhojnë ata me detyra të shtëpisë. Shumica e nxënësve të përfshirë në hulumtim pohojnë se për përfundimin me sukses të detyrave të shtëpisë u nevojitet ndihma e personave më të rritur në familje. Rezultatet e hulumtimit tregojnë se në shumicën e rasteve ata të cilët ofrojnë mbështetje më të madhe për fëmijët e tyre gjatë përfundimit të detyrave të shtëpisë janë prindërit (65.4%), pastaj motrat dhe vëllezërit (29%), familjarët e tjerë (2.3%), ndërsa vetëm 3.3% e nxënësve pohojnë se nuk kanë nevojë për ndihmën e askujt, ngase detyrat e shtëpisë i kryejnë vetë.

Praktikat e shkollës në identifikimin dhe ofrimin e mbështetjes së nxënësve në shkrim

Përcjellja e vazhdueshme e progresit të nxënësve, vlerësimi sistematik, ndihmon mësimdhënësit në identifikimin e vështirësive eventuale të nxënësve. Të gjithë mësimdhënësit e përfshirë në hulumtim pohojnë se janë të interesuar dhe se është shumë e nevojshme që për nxënësit me vështirësi të ofrohet mbështetje e veçantë.

Sipas mësimdhënësve, shkolla nuk ka ndonjë praktikë të saj as për identifikimin e as për ofrimin e mbështetjes për nxënësit me vështirësi në shkrim. Ata pohojnë se gjatë punës së përditshme me nxënës identifikojnë nevojat e tyre, qoftë individualisht apo edhe duke bashkëpunuar me mësimdhënësit e tjerë ofrojnë mbështetje për këta nxënës.

Megjithatë, rezultatet tregojnë se 56.1% e mësimitdhënësve para fillimit të hulumtimit nuk kanë ofruar mbështetje shtesë për nxënësit me vështirësi në shkrim.

Tabela 6. Mbështetja e ofruar për nxënësit me vështirësi në shkrim para hulumtimit

Mbështetja e ofruar	Punë individuale gjatë mësimit të rregullt	Mësim plotësues jashtë mësimit të rregullt	Punë individuale gjatë mësimit të rregullt dhe angazhim shtesë me detyra në shtëpi	Nuk bëj diçka të veçantë për ta
%	18	2.2	23.7	56.1

Të dhënat nga tabela numër 6 tregojnë se vetëm 43.9 % e mësimitdhënësve, në një formë apo tjetër, kanë ofruar mbështetje për nxënësit, të cilët kanë mbetur mbrapa në përvetësimin e shkathtësive të shkrimit. Mbështetja e ofruar në të shumtën e rasteve ishte punë individuale me nxënësit gjatë mësimit të rregullt dhe angazhim me detyra në shtëpi. Sipas mësimitdhënësve, mbështetja e ofruar ishte me vetiniciativën e mësimitdhënësit, e herëpashershme dhe e paplanifikuar paraprakisht. Bëhej në rastet kur mësimitdhënësit e vlerësonin të domosdoshme një punë të tillë, me qëllim të përmirësimit të shkathtësive në shkrim dhe lehtësim të punës me ta në klasë, gjatë orëve të rregullta të mësimit.

Si forma më e shpeshtë e angazhimit të nxënësve me vështirësi, sipas mësimitdhënësve të përfshirë në hulumtim, është puna individuale gjatë mësimit të rregullt dhe angazhim shtesë me detyra në shtëpi. Puna individuale gjatë mësimit të rregullt realizohet në formë angazhimi individual për nxënësin me vështirësi. Nxënësi angazhohet me detyra të veçanta, varësisht nga niveli në të cilin gjendet, p.sh. gjatë orës mësimore, kur nxënësit e tjerë punojnë sipas programit mësimor, nxënësi që ka problem me njohjen apo shkrimin e shkronjave, shkruan një faqe shkronja, me qëllim që të ushtrojë shkrimin dhe të mësojë shkronjën. Ndërsa, në shtëpi nxënësi po ashtu angazhohet me detyra, me qëllim të përmirësimit të shkathtësive në shkrim.

Mësimi plotësues, edhe pse organizohet rrallë, zakonisht realizohet para mësimit të rregullt. Sipas mësimdhënësve, një orë para mësimit të rregullt fillojnë punë plotësuese, vetëm me nxënësit me vështirësi, punë të cilën e planifikojnë paraprakisht.

Mësimdhënësit kërkojnë mobilizim të të gjithë aktorëve brenda shkollës, me qëllim që përkrahja për këta nxënës të jetë e organizuar mirë, e planifikuar dhe të ketë kontinuitet.

Ofrimi i mbështetjes për nxënësit me vështirësi gjatë hulumtimit

Pas identifikimit të vështirësive të nxënësve në shkrim, në shkollat e përfshira në hulumtim, u ofrua mbështetje për nxënësit e identifikuar me vështirësi.

Fillimisht nxënësit i grupuam sipas vështirësive. Grupet e formuara kishin 5-7 nxënës, me të cilat punonin 2-3 mësimdhënës. Secili mësimdhënës ka në mbikëqyrje 2-3 nxënës, për të cilët planifikon, udhëheq punën plotësuese dhe përcjell në vazhdimësi progresin e tyre.

Me grupet e nxënësve u organizua punë plotësuese, për pesë muaj me radhë. Metodologjia e punës ishte e ndryshme, përshtatej me mundësitë dhe nevojat e nxënësve. Mësimdhënësit kryesisht ofruan përkrahje individuale, në dyshe dhe grupe të vogla.

Qëllimi përkrahjes ishte zhvillimi i aftësive të shkrimit për nxënësit të cilët ende nuk i kanë zhvilluar këto aftësi, ndërsa për nxënësit të cilët kishin ngecje në këtë proces punohej në përmirësimin e shkathtësive në shkrim.

Mësimdhënësit pohojnë se puna plotësuese ka ndikuar jashtëzakonisht shumë në zhvillimin dhe përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim, gjë që ka ndihmuar dhe lehtësuar edhe punën e mësimdhënësve në orët e rregullta mësimore.

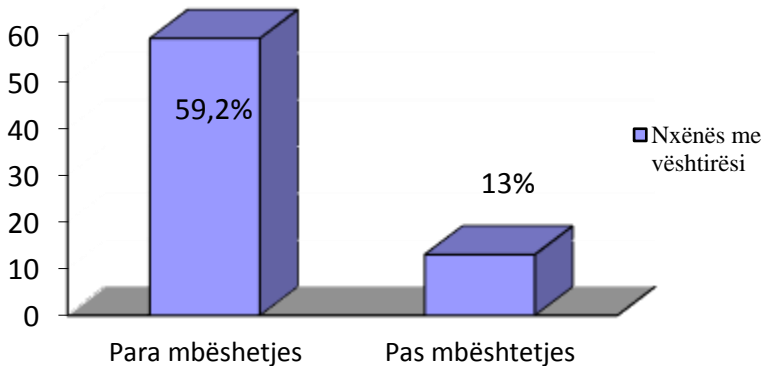
Pas ofrimit të mbështetjes, u matën edhe rezultatet e arritjeve të nxënësve. Për nxënësit u organizua vlerësimi i tretë. Me qëllim të krahasimit të rezultateve, vlerësimi u bë me kriteret e njëjta të vlerësimit paraprak. Rezultatet e vlerësimit tregojnë se 58.9% e nxënësve ishin mbi mesataren e pritur. Mesatarja e arritur e nxënësve ishte $MA=11.22$, $DS.=5.01$.

Rezultatet gjatë tri vlerësimeve të realizuara me nxënës tregojnë dallime në rezultatet e nxënësve, të cilat dalin si rezultat i mbështetjes së ofruar, punës plotësuese me ta. Për t'i paraqitur ndryshimet e mundshme lidhur me rezultatet e nxënësve në shkrim në tri vlerësimet e realizuara, realizuam ANOVA (oneway), nga e cila rezulton se ka pasur dallime të rëndësishme në rezultatet e nxënësve në shkrim. (Vlerësimi i parë $MA=6.01$, Vlerësimi i dytë $MA=6.08$, Vlerësimi i tretë $MA=11.22$, $F=4.40$, $p=.00$).

Për të matur ndikimin e mësimit plotësues në rezultatet e nxënësve, realizuam analizën e regresionit. Të dhënat tregojnë se në rezultatet e nxënësve ka dallim të rëndësishëm statistikor $p=.00$. Ndikimi i mësimit plotësues ishte 49% ($\beta=.491$).

Pas ofrimit të mbështetjes, vetëm 13 % e nxënësve rezultojnë si nxënës me vështirësi në shkrim.

Nëse i krahasojmë rezultatet e vlerësimit të nxënësve para dhe pas mbështetjes së ofruar, del se rezultatet e vlerësimit të tretë janë shumë më të larta. Kjo tregon se ndikimi i mbështetjes së ofruar ishte mjaft i madh dhe se numri i nxënësve me vështirësi tani është shumë më i vogël.

Grafiku 1. Krahasimi i rezultateve të nxënësve në shkrim

Nga grafiku shohim se përqindja e nxënësve me vështirësi në shkrim para ofrimit të mbështetjes është dukshëm më e lartë. Ofrimi i mbështetjes së ofruar ka mundësuar që 46.2% e nxënësve të eliminojnë vështirësitë në shkrim.

Për të parë dallimet mes rezultateve të nxënësve në shkrim, para dhe pas ofrimit të mbështetjes, realizuam T-test për grupet e varura, ku $t(192) = 15,217, p = .000$. Mbështetur në rezultatet e T-testit mund të konkludojmë se pas ofrimit të mbështetjes ka pasur një rritje statistikisht të rëndësishme në rezultatet e nxënësve në shkrim, nga $MA = 6.01, DS = 3.70$ deri në $MA = 11.22, DS = 5.0, p = .000$.

PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Aftësitë dhe shkathtësitë e nxënësve në shkrim arrihen përmes rezultateve të të nxënësve, të cilat janë përcaktuar qartë në dokumentet zyrtare të hartuara nga Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë.

Kurrikula Bërthamë përcakton që deri në përfundim të shkallës së parë (klasa e dytë e arsimit fillor) nxënësi duhet të jetë në gjendje të shkruajë tekst me rreth 250 fjalë. Bazuar në kurrikulën lëndore/programin mësimor, nxënësi në klasën e dytë shkruan drejt e qartë dhe përdor shenjat e pikësimit, dallon kohët kryesore, si dhe bëjnë veprime brenda fjalisë, ndërsa në klasën e tretë shkruan drejt, qartë e pa gabime, shkruan tekste duke i lidhur logjikisht fjalët në fjali, fjalitë në paragrafë, paragrafët mes tyre, përdor drejt shenjat e pikësimit, zbaton rregullat e drejtshkrimit dhe thellohet në kategoritë gramatikore.

Rezultatet e studimit tregojnë se nxënësit e klasës së tretë të arsimit fillor përballen me vështirësi në shkrim. Vështirësitë e identifikuara te nxënësit në shkrim kanë karakter njohës, fonetik dhe morfologjik. Nxënësit kanë probleme me njohjen e shkronjave, shkrimin e tyre, bashkimin e tyre, formimin e fjalëve me kuptim, përdorimin e shkronjës ë, shkrimin e fjalëve të gjata dhe fjalëve të bashkëlidhura.

Se nxënësit e tyre përballen me vështirësi, këtë e pohojnë edhe mësimdhënësit. Nga të dhënat e studimit del se 71,1 % e mësimdhënësve të përfshirë në hulumtim janë në dijeni për vështirësitë e nxënësve të tyre në shkrim.

Rezultatet e studimit tregojnë se faktorë me rëndësi në përvetësimin e shkrimit te nxënësit janë suksesi i nxënësve dhe mbështetja ose përkrahja

që ofrohet në këtë drejtim. Kjo tregon se nxënësit me vështirësi në shkrim kanë nevojë për mbështetje.

Të dhënat e studimit tregojnë se vetëm 43.9% e mësimitdhënësve kanë ofruar mbështetje për nxënësit, të cilat kanë ngelur mbrapa në përvetësimin e shkrimit. Por, mbështetja që ofrohet është e herëpashershme, josistematike, dhe si e tillë rezultojnë se është e pamjaftueshme.

Ofrimi i mbështetjes ndihmon në përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim. Rezultatet e hulumtimit tregojnë se pas mbështetjes së ofruar për nxënësit ka rritje të rezultateve të nxënësve në shkrim. Mbi 46% e nxënësve, pas ofrimit të mbështetjes (mësimi plotësues), kanë tejkaluar vështirësitë në shkrim. Prandaj, rekomandojmë mësimitdhënësit që nxënësve t'u ofrojnë mbështetje, mundësi të zhvillojnë potencialin e tyre, duke planifikuar, organizuar dhe siguruar metodologji të ndryshme, të përshtatshme për zhvillimin dhe përmirësimin e shkathtësive të nxënësve në shkrim, si dhe materiale mësimore të ndryshme dhe të përshtatshme për moshën kronologjike, interesat dhe aftësitë e tyre.

Inkurajimi dhe motivimi i nxënësve se ata dinë dhe mundin ndihmon shumë në arritjen e rezultateve në shkrim. Nxënësit duhet të inkurajohen dhe motivohen për arritjet e tyre, sado të vogla që janë ato.

Mbështetja e nxënësve për tejkalimin e vështirësive në mësim duhet të jetë prioritet i mësimitdhënësit, por edhe i shkollës. Bashkëpunimi dhe përkushtimi i stafit të shkollës, por edhe i nxënësve, në aspekte të ndryshme të shkrimit, të tilla si ushtrimet, përsëritjet, ndihmojnë nxënësit të përmirësojnë shkathtësitë e tyre në shkrim.

LITERATURA

1. ASH e RPS të Shqipërisë & Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë (1976). Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe, Tiranë.
2. ASH e RPS të Shqipërisë & Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë (2002). Rregullat e pikësimit në gjuhën shqipe, Shkenca, Tiranë.
3. Memushaj, R., (2005). Shqipja standarde, Si ta flasim dhe ta shkruajmë, Toena, Tiranë.

4. Nacional Center for Education Evaluation (2012). Teaching Elementary School Students to be Effective Writers,
5. Osmani, Sh.(1983). Fjalor i pedagogjisë, 8 Nëntori, Tiranë.
6. Pllana, SH.(2012). Aftësimi i nxënësve me ngecje në shkrim dhe lexim (hulumtim në veprim).
7. Schade, B. (PvB). Përkrahja e të shkruarit në gjuhën e parë, redaktor dhe përkthyes, Maloku, N., Printing press, Prishtinë.
8. Tahiraj G., Räsänen P. (PVB). Testi i shkrimit, Mbështetja Finlandsze për sistemin e arsimit gjithëpërfshirës në Kosovë 2011-2013
9. Temple Ch., Crawford A., Saul W., Mathews S. R., Makinster, J. (2006). Strategji të mësimdhënies dhe të nxënimit për klasat mendimtare, CDE, Tiranë.

Dokumente zyrtare

10. MASHT (2016). Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar të Republikës së Kosovë,
11. MASHT (2016). Kurrikula Bërthamë për klasën përgatitore dhe arsimin fillor,
12. MASHT (2018). Kurrikula lëndore/programi mësimor, klasa e parë, Prishtinë,
13. MASHT (2018), Kurrikula lëndore/programi mësimor, klasa e dytë, Prishtinë,
14. MASHT (2018). Kurrikula lëndore/programi mësimor, klasa e tretë (draft), Prishtinë,
15. MASHT (2005). Plani dhe programi për klasën e katërt të arsimit fillor,
16. MASHT(2016). Plani dhe programi për klasën e pestë të arsimit fillor.